

Etniškumo dėmenys žiniasklaidoje: Lietuvos spauda rusų kalba apie narystę ES

Monika Frėjutė-Rakauskienė

Straipsnyje aptariamas rusakalbės Lietuvos spaudos vaidmuo etninės mažumos savivokoje, analizuojamas eurointegracinio proceso suvokimas rusų etninės mažumos gyvenime ir viso to atspindžiai šioje Lietuvos spaudoje prieš 2003 m. gegužės 10–11 d. Lietuvoje vykusį referendumą. Konstatuojami bendri veiksniai, formuojantys mažumų nuostatas ir vertinimus. Straipsnis paremtas tyrimu pagal projektą „Etninių mažumų savijauta integruojantis į ES“ (2003 m. gruodžio 8 d., STI).

Monika Frėjutė-Rakauskienė, Socialinių tyrimų institutas, Etninių tyrimų centras, Saltoniškių 58, LT-08105 Vilnius, el. paštas: frejute@ktl.mii.lt

Masinės informavimo priemonės yra svarbios tuo, kad priartina politinį diskursą prie kasdienybės bei konkretaus žmogaus, užtikrinant valdžios ir piliečių bendravimą, nes, be tiesioginės informavimo paskirties, jos atlieka šias svarbias funkcijas: interpretuoja naujienas, daro įtaką piliečių nuomonei, formuoja valdžios veiksmų darbotvarę, t. y. viešojo gyvenimo problemas ir įvykius, kurie sulaukia didesnio žiniasklaidos dėmesio ir padaro juos reikšmingesniais visiems visuomenės nariams, taip pat ugdo politinę kompetenciją socializuoja piliečius politiškai (Krupavičius, Šarkutė 2004: 143). Taip pat piliečiai, tiesiogiai dalyvaudami (rašydami laiškus laikraščių redakcijoms, skambindami į televizijos ar radijo laidas), gali veikti ir diskutuoti net pačias bendriausias politines strategijas, todėl žiniasklaida taip pat dažnai vertinama kaip vienas valdžios kontrolės instrumentų, skatinančių diskusijas politikos temomis. Jurgen Habermass viešumą supranta kaip piliečių dalyvavimą dideliame forume, kurio debatų rezultatai daro įtaką valstybinei politikai, sieja žiniasklaidą su visuomene ir demokratija (Krupavičius, Šarkutė 2004: 144–145).

Šiame straipsnyje analizuojamas vienas svarbiausių tuometinių politinių įvykių, sulaukusių didelio žiniasklaidos dėmesio bei sukėlusio daug diskusijų viešuosiuose diskursuose – tai Lietuvos eurointegracinis procesas. Atsižvelgiant į apibūdintą žiniasklaidos vaidmenį visuomeniniame kasdieniniame

gyvenime tame tyrime¹, kuriuo remiantis rašytas šis straipsnis, buvo siekta nustatyti, kokiomis priemonėmis rusakalbė spauda atliko tarpininkės vaidmenį tarp visuomenės ir politinės erdvės, atspindėdama kasdienėje kultūrinėje terpėje susiformavusias nuomones, poreikius.

Kitas svarbus klausimas, ar rusakalbė spauda atliko mobilizacinį piliečių vaidmenį, kurio metu, pasak Gintaro Beresnevičiaus, skirtingos grupės gali „susikalbėti bei „savus atskirti“, kadangi šioje terpėje formuojasi savotiška mitologija, atitinkamos frazės, ritualai“ (Beresnevičius 2002: 62). Taip pat, Pippa Norris manymu, žiniasklaidos teikiama politinė informacija turėtų padėti piliečiams numatyti galimas jų veiksmų (ypač sprendimo už ką balsuoti) pasekmes (Krupavičius, Šarkutė 2004: 175). Todėl siekta nustatyti, kokie bendri veiksniai formuoja mažumų nuomonę, nuostatas bei vertinimus, jų išitraukimą į viešuosius reikalus. Greta buvo mėginama ieškoti autoritetingų bei įtakingų asmenų, formuojančių nuomonę rusų bendruomenėje svarbiais viešaisiais klausimais (šiuo atveju referendumo dėl Lietuvos narystės ES).

Pagrindinės rusakalbės žiniasklaidos tendencijos Lietuvoje

Svarbus vaidmuo mažumų visuomeniniame bei kasdieniame gyvenime tenka „vietinei“ (regioninei, etninių mažumų) spaudai tenkinant jų socialinius, kultūrinius, pilietinius poreikius. Kadangi vietinė spauda „arčiausiai“ savo skaitytojų, ji turėtų išsamiai supažindinti regiono visuomenę su savo etninių grupių kultūra, aspiracijomis ir kasdieniais lūkesčiais, todėl bandant analizuoti, kokią įtaką rusakalbė spauda turi rusams, gyvenantiems Lietuvoje, manau, vertinga pakalbėti apie bendresnes šios žiniasklaidos tendencijas, juolab kad vis dažniau pasigirsta nuomonė², jog rusakalbės žiniasklaidos Lietuvoje nėra.

¹ Tautinių mažumų spaudos analizė atlikta numanant, kad spauda yra viena iš daugelio priemonių, kuriomis formuojama tautinių mažumų nuomonė apie Lietuvos narystę ES. Lietuvos rusakalbėje spaudoje buvo pasirinkta tyrinėti straipsnius, kurių tematika susijusi su Lietuvos naryste ES. Tyrimo apimamas laikotarpis: nuo 2003 metų kovo 1 d. – aktyvios agitacijos už Lietuvos įstojimą į ES pradžios iki gegužės 10 d. – referendumo pradžios. Atliekant spaudos atranką tyrimui buvo atsižvelgta į tai, kad, TNS Gallup tyrimo duomenimis, daugiausia informacijos apie ES visos trys grupės gauna iš respublikinės, o ne iš regioninės spaudos (regioninė spauda užima tik nereikšmingą vietą – 34,2% lietuvių, 28,1% rusų, 34,5% lenkų informaciją gauna iš respublikinės spaudos, o iš regioninės tik 17,3% lietuvių, 8,8% rusų, 5,2% lenkų). Turėtas omenyje ir regioninis veiksnys, nes, skirtingai nuo lenkų mažumos, rusų tautybės žmonės gyvena įvairiose Lietuvos vietovėse, o dauguma jų – didmiesčiuose, todėl buvo atrinkti universalesni laikraščiai (seniau pradėti leisti bei turintys didesnę tiražą) bendruomenėje, o ne laikraščiai, skirti nedidelių miestų ar regionų gyventojams. Buvo peržiūrėti keturi laikraščiai rusų kalba. Tai dienraštis rusų kalba „Respublika“ bei „Klaipėda“, savaitraščiai „Obzor“ ir „Ekspress nedelia“.

² Argumentuojant, kad trūksta rusakalbės žiniasklaidos analizės, pasirodė keletas straipsnių, apžvelgiančių žiniasklaidą rusų kalba Lietuvoje. Tai ir Gintaro Beresnevičiaus straipsnis „Rusiškai lietuviška“, ir Ninos Mackevič straipsnis „Rusiška spauda marginalizacijos akivaizdoje“, taip

Manoma, kad nors rusakalbė žiniasklaida Lietuvoje egzistuoja (be spaudos³, yra laida rusų kalba Lietuvos radijuje, taip pat „Russkoje radijo“ Lietuvoje, transliuojamos žinios ir šeštadieninė laida rusų kalba „Rusų gatvė“), tačiau, Lietuvoje gyvenančių rusų nuomone, ši žiniasklaida nėra kokybiška, negausi ir neatitinka rusų bendruomenės poreikių. Populiarusis „Russkoje radijo“ jiems neatrodo kokybiškos žiniasklaidos pavyzdys. Visuomeninis radijas ir visuomeninė televizija jų irgi nelepina: rusakalbiams skirtos transliacijos netrunka nė valandos. Pasak straipsnio autorės, „laikraščiai, jei neminėsime televizinių programų leidinio „Ekspress nedelia“, šiuo metu beliko tik trys: savaitraščiai „Obzor“ bei „Litovskij kurjer“ ir kasdienis rusiškas „Respublikos“ variantas, bet ir jie dažniausiai apsiriboja vertimais bei iš rusiškos spaudos perspausdintais straipsniais“ (Liandzbergienė 2004).

Didžiausia problema, pasak rusų spaudos tyrinėtojų, kad beveik nėra vietinių, autorinių straipsnių, didelę dalį sudaro informacija, perspausdinta iš Rusijos leidinių⁴, arba straipsniai, versti iš lietuvių spaudinio analogų (dienraščiai „Klaipėda“ (visiškas analogas) ir „Respublika“ (dalį sudaro vertimai iš lietuviškojo analogo, dalį – perspausdinti užsienio straipsniai, pasitaiko rusų žurnalistų rašinių)) (Liandzbergienė 2004). Kita svarbi prielaida apie rusakalbės žiniasklaidos kokybę Lietuvoje – kad Lietuvos rusams nereikia rimtų laikraščių. O ir jaunesni žmonės nesidomi rusiškos kultūros išsaugojimu, visą pageidaujamą informaciją randa internete (Liandzbergienė 2004). Manoma, kad spauda rusų kalba, kitaip nei spauda lenkų kalba, mažai rašo apie savo skaitytojų dalyvavimą Lietuvos vidaus gyvenime. Pavyzdžiui, Gintaras Beresnevičius, peržiūrėjęs Lietuvos spaudą rusų kalba, rašo, kad „Lietuvos spaudoje rusų kalba rusai apie save ir Lietuvą rašo mažiausiai“ (Beresnevičius 2003). Svarstoma, kodėl taip yra: „<...> socialinė apatija? Nemokėjimas aiškiai suformuluoti ir pateikti visuomenei savo poreikius? Pačios mažumos marginališkumas? <...>“ (Mackevič 2002).

Tačiau grįžkime prie eurointegracinio proceso ir jo atspindėjimo rusakalbėje Lietuvos spaudoje.

pat pastaruoju metu pasirodęs Grytės Liandzbergienės straipsnis pavadinimu, atitinkančiu diskusijų turinį, „Ar egzistuoja rusakalbių žiniasklaida Lietuvoje?“

³ 2001 m. surašymo duomenimis, Lietuvoje gyvena apie 219 000 rusų tautybės žmonių, o rusų kalba leidžiami 32 periodiniai leidiniai Vilniuje, Klaipėdoje, Šiauliuose, Švenčionyse, Visagine.

⁴ Pavyzdžiui, skirtingai nuo kitų savaitraščių rusų k., „Obzor“ straipsnius perspausdina iš kitų Lietuvos ir užsienio leidinių, o „Ekspress nedelia“, kurio pagrindas – savaitės TV programa, yra informacinio pobūdžio leidinys, nes spausdina tik objektyvią, informacinių tarnybų (ELTA, BNS) teikiamą informaciją ir jos nekomentuoja. Informaciją ir straipsnius apie ES „Obzor“ perspausdina iš „Lietuvos aido“, „Veido“, „Kauno dienos“, „Čas pik“, „Biznes and Baltija“, „Klaipėdos“, „Lietuvos ryto“, „Opozicijos“.

Straipsniai ES tematika

Peržiūrėjus pasirinktą Lietuvos spaudą rusų kalba pirmiausia pastebima, kad yra sąlyginai nedaug užsakytų⁵ straipsnių. Visi kiti straipsniai parašyti laikraščio redakcijos arba pavienių laikraščių reporterių iniciatyva, neretai ir bendradarbiaujant su atsakingomis už referendumo dėl Lietuvos narystės ES eigą bei agitacinę kampaniją. Tokios institucijos yra Europos komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Užsienio reikalų ministerija, Vyriausioji rinkimų komisija. Dažnai laikraščių redakcijos vienaip ar kitaip stengiasi tarpinkauti tarp valstybinių institucijų ir piliečių. Štai „Respublikoje“ Žemės ūkio ministerijos specialistai atsakinėja į žemdirbių klausimus.

Daugiausia informacijos iš pasirinkto laikotarpio tyrinėtų laikraščių Europos Sąjungos tematika spausdina dienraštis „Klaipėda“ (žr. lentelę), iš jų pirmame puslapyje 12 straipsnių („Obzor“ 4, „Respublikoje“ ir „Ekspress nedelia“ nė vieno,). „Klaipėdoje“ buvo didžiausia galimybė skaitytojams pareikšti savo nuomonę – buvo išspausdinta 13 skaitytojų laiškų (tuo tarpu „Respublikoje“ vienas, „Obzor“ – penki, „Ekspress nedelia“ nė vieno). Galima sakyti, kad dienraštis rusų kalba „Klaipėda“ aktyviausiai dalyvauja viešajame gyvenime aprašydamas įvykius ir problemas, padarydamas juos svarbiais visiems visuomenės nariams, tačiau ar Lietuvos rusams taip pat?

Spaudoje aprašomos akcijos, palaikančios Lietuvos narystę ES

Regioniniai laikraščiai dažnai aprašo tam tikrame regione vykusias akcijas, agituojančias už narystę ES ir išsakančias jos privalumus. „Klaipėdoje“ aprašoma daugiausia akcijų, vykusių šiame rajone, palaikančių Lietuvos narystę ES (žvejų atstovų suorganizuotą susitikimą, kuriame buvo kalbama apie Europos Sąjungos struktūrinius fondus žvejams (Žičkuvienė 2003), taip pat studentų jūrininkų suorganizuotą konferenciją (Listopad 2003), geležinkelininkų akciją, kurios šūkis „Į ES – lietuvišku geležinkeliu“) (Zvonkuvienė 2003). Rašoma apie įvairias akcijas Klaipėdos mokyklose (Gliožarienė 2003a; Baranova 2003), taip pat apie Klaipėdos moksleivių Euroreferendumo rezultatus (Gliožarienė. 2003b). Informuojama ir apie nevyriausybinių organizacijų, ir „Liberalios reformos“ bei „Kovo 11-osios“ klubo Klaipėdoje rengiamus debatus „Populiariai apie Europos Sąjungą“, vadovaujamus E. Gentvilo (Juškevičius 2003), apie Klaipėdos savivaldybės ir Užsienio reikalų ministerijos diskusijų ciklą „Europos pašnekesiai apie ES“ (Balčiūtė 2003).

Taigi galima manyti, kad peržiūrėti laikraščiai skatina dialogą tarp visuomenės ir valdžios – laikraščiuose (aktyviausiai „Klaipėdoje“ ir „Obzor“) aprašomos bei organizuojamos akcijos, spausdinami skaitytojų nuomonę išsakantys

⁵ Straipsniai, turintys užsakymo numerį.

laiškai. Kita vertus, daugelyje skaitytojų laiškų neatsispindėjo specifinės, rusakalbiams svarbios ir bendresnės problemos ar debatai viešajame diskurse. Taip pat dauguma aprašomų akcijų nebuvo piliečių ar rusų bendruomenės organizuotos. Dažniausiai iniciatyvą rodo suinteresuotos institucijos, bet jos orientuojasi daugiau į atskiras socialines grupes, o ne tiesiogiai į rusų etninę grupę.

Etninių mažumų padėtį stojant Lietuvai į ES nagrinėjantys straipsniai

Sąlyginai nedaug yra straipsnių, svarstančių etninių mažumų padėtį Lietuvai įstosiant į Europos Sąjungą arba perteikiančių Lietuvos etninių mažumų nuomonę apie Europos Sąjungą. „Respublikoje“ rusų kalba daug straipsnių apie Visaginą ir Lietuvos integraciją į ES, priešlaikinį Ignalinos atominės elektrinės uždarymą ir su tuo susijusį nedarbą. Žurnalistė Tatjana Bogdanovič rašo apie Visagino verslininkų kompetencijos centrą, apie centro pirmąjį projektą, kurio tikslas – sukurti naujų darbo vietų ir atgaivinti ekonomiką Ignalinos regione. Projektas finansuojamas iš „PHARE 2000“ programos fondų ir Jungtinių Tautų ekonominio vystymosi programos (UNDP), palaikant Norvegijos užsienio reikalų ministerijai, LR ūkio ministerijai ir Visagino miesto savivaldybei (Bogdanovič 2003a).

„Respublikos“ „Ekonomikos“ skyrelyje išspausdintame straipsnyje „Ar turi Visaginas ateitį“ (Bogdanovič 2003b) aprašoma Visagine vykusi tarptautinė konferencija „Visaginas – logistiniai vartai tarp Rytų ir Vakarų“. Konferencijos iniciatoriai buvo Visagino verslo kompetencijos centras ir Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba. Jos tikslas – įvertinti atominės Lietuvos sostinės galimybes, pagyvinti ekonominį bendradarbiavimą tarp Lietuvos ir Rusijos. Skyriuje „Novosti“ išspausdintame Rosteslavo Ošerovo straipsnyje „Subjektyvios pastabos apie kalbos mokėjimo perspektyvas“ rašoma apie tai, kad dabar daugelyje lietuviškų mokyklų, ypač Kaune, kai kuriuos dalykus imama dėstyti anglų kalba, nors Švietimo ministerijoje priimto projekto dėl dvikalbystės plėtotės mokyklose paskirtis buvo visai kita – norėta, kad lenkų ir rusų mokyklose daugėtų dalykų, dėstomų lietuvių kalba. Tokiu būdu kitataučiai Lietuvos gyventojai būtų integruojami į Lietuvos visuomenę, o lietuviai – į Europos Bendriją (Ošerov 2003: 4). Keliuose savaitraščio „Obzor“ straipsniuose kalbama apie etnines mažumas – rusus, lenkus ir jų požiūrį į ES ir narystės naudą. Tai Irmos Miliūtės straipsnis „Skeptiškos pastabos prieš referendumą“ (Miliūtė 2003). Ji teigė, kad referendume balsuos tik visuomenės elitas ir biurokratai, kurie jau ir taip gerai gyvena Lietuvoje, o kaip balsuos etninės mažumos? Žurnalistė komentuoja visuomenės nuomonės apklausos, atliktos Europos komiteto užsakymu, rezultatus: 30% rusų ir 32% lenkų yra neapsisprendę, kaip balsuos referendume. Jos nuomone, didelį rusų skepticizmą rodo ir referendumas, vykdytas rusų mokyklose, atspindėjęs rusakalbių šeimų nuostatas. Autorė teigia, kad, pirma,

bijomasi, jog, norint gauti darbą Europos Sąjungoje, reikės gerai mokėti jau nebe lietuvių, o anglų kalbą, o šią moka tie, kurie gavo gerą išsilavinimą, t. y. lietuvių tautybės žmonės. Antra, pasisakymai spaudoje po lenkų reikalavimo per Vilniaus miesto mero rinkimus informacinius viešuosius užrašus rašyti lenkų kalba, parodė daugelio Lietuvos gyventojų nepakantų požiūrį į tautines mažumas. Ji daro išvadą, kad „manos iš dangaus“ narystė Europos Sąjungoje neduos, bet visiems leis pasijusti lygiems ir lygiateisiams (Miliūtė 2003: 7).

Straipsniai, agituojantys už Lietuvos narystę ES

Laikraščiai teikė galimybę pareikšti nuomonę agitatoriams už Lietuvos integraciją į Europos Sąjungą. „Respublikoje“ tokiu agitatoriumi buvo pasirinktas istorikas Alfredas Bumblauskas. Interviu jis pareiškė, kad „Lietuva siekia Europos jau 1000 metų – mes turime europinį identitetą bei Europos kultūrą“ (Knežaitė 2003: 16). Taip pat buvo išspausdintos Rolando Pavilionio agitacijos. Stebėdamasis, kodėl sakome „būkime europiečiai“, jis akcentuoja, kad nėra vienos bendros „Europos kultūros“, o tik skirtingų ir autentiškų kultūrų sam būvis. Tolerancija šioms skirtingoms kultūroms bei jų išsaugojimas ir yra pagrindinis Europos kultūrų bruožas (Pavilionis 2003: 6).

Savaitraščio „Obzor“ pirmame puslapyje išspausdintas Algirdo Brazausko agitacinis laiškas skaitytojams. Jis rašo, kad „Europos Sąjungoje nebus diskriminacijos – nei tautiniu, nei rasiniu aspektu, nes mažumą gins ne tik Lietuvos konstitucija, bet ir bendri Europos Sąjungos įstatymai“ (Obraščenije Premjer ministra Litovskoj Respubliki k četateliam ježenedelnika „Obzor“ po povodu referendumo o vstuplenii v ES 2003: 1). „Ekspress nedelia“ pateikė Lietuvos tautinių mažumų tarybos pareiškimą, pritarantį Lietuvos stojimui į Europos Sąjungą ir raginantį balsuoti referendume „Už Lietuvos narystę ES“ („Sovet nacionalnych obščin Litvy – za ES“ 2003).

Euroskeptiški straipsniai

Apskritai manoma, „kad prieš narystę ES agituoja tie patys marginalai, kurie pasisako už mirties bausmę, prieš Lietuvos narystę NATO ir t. t. ir šiaip nėra simpatiškesni ar populiariausi politikai, visuomenės veikėjai“ (Makaraitytė 2003). Manau, kad ši tendencija iš dalies atsikartoja ir rusakalbėje žiniasklaidoje. Pavyzdžiui, „Klaipėdoje“ buvo suteiktas žodis aktyviems euroskeptikams – prezidento Rolando Pakso antros eilės pusseserei, Žaliųjų sąjungos atstovei Klaipėdoje Zitai Daugintytei (Juškevičienė 2003), signatarui Algirdui Endriukaičiui ir Dionyzui Varkaliui – pranašaujantiems Lietuvos, kaip savarankiškos valstybės, griūtį ES valstybių gretose. Algirdo Endriukaičio nuomone, didelis biurokratų, musulmonų, imigrantų skaičius, taip pat narkomanijos ir homoseksualizmo klestėjimas ir lems Lietuvos, kaip savarankiškos valstybės,

žlugimą (Pocius 2003: 1–3). Tačiau „Obzor“ pateikia ir euroskeptiškai nusiteikusių politikų bei ekspertų nuomones (Seimo nario Rimanto Karbauskio, kuris mano, jog žemdirbiams nesakoma visa tiesa apie ES kompensacijas (Lemberg 2003a: 8), Seimo nario Stasio Buškevičiaus, kuris mano, kad referendumas renziamas ir vykdomas antikonstituciškai (Lemberg 2003b: 1), Laisvosios rinkos instituto eksperto Ramūno Vilpišausko abejonės dėl ES fondų naudos Lietuvos ekonomikai ir eiliniams piliečiams (Vilpišauskas 2003: 17)). Taigi ryškėja, jog pačių euroskeptikų nuomonės yra skirtingos – vienų svarbiausias argumentas, kad Lietuva, prisijungusi prie ES, „praras nepriklausomybę“, kiti pasisako už narystę ES, bet prieštarauja suderėtoms sąlygoms⁶, dar kiti skeptiškai žvelgia ne į ES, bet į politikus, agituojančius už Lietuvos narystę ES ir euroreferendumo vykdymą. Išryškėja, jog agitatoriais „už“ ir „prieš“ Lietuvos narystę ES Lietuvos laikraščiai rusų kalba pasirenka ne autoritetingus piliečius, atstovaujančius rusų bendruomenei bei galinčius formuluoti specifinius Lietuvos rusams argumentus, bet „populiarius“ bei aktyvius agitatorius, savo argumentais labiau besiorientuojančius į Lietuvos visuomenę apskritai.

Pažymėtina ir tai, jog, sociologų duomenimis (Leončikas 2004), rusų požiūris į eurointegracinį procesą (nors iki 1999 m. pasirengusių balsuoti „už“ euroreferendume procentas, palyginti su lietuviais ir lenkais, buvo didžiausias) nuo 2000 metų pakito ir išliko neigiamas iki pat euroreferendumo įvykdymo. Tai patvirtina ir euroreferendume tautinių mažumų aktyvumas, kuris, palyginti su lietuviais, buvo mažesnis (Leončikas 2004: 52). Tačiau pateiktame grafike matome, jog peržiūrėtoje spaudoje rusų kalba vyrauja informacinio pobūdžio bei eurooptimistiniai straipsniai, o europesimistinių straipsnių tik viename „Obzore“. Jis realiausiai atspindėjo rusų etninės mažumos neigiamą požiūrį į šalies eurointegracinį procesą. Kita vertus, tai gali būti susiję su Rusijos aktualijomis ir požiūriu į eurointegraciją apskritai. Pastebėtina, kad Lietuvos laikraščiams rusų kalba, be Lietuvos aktualijų, kartais svarbios Rusijos aktualijos bei nuomonė tam tikrais klausimais. Tai patvirtina ir Nina Mackevič, kuri kaltina „Litovskij kurjer“ ir „Obzor“ Rusijos laikraščių piratavimu (Mackevič 2002). Pavyzdžiui, savaitraščio „Obzor“ straipsnis Europos Sąjungos tematika yra perspausdintas iš rusiško laikraščio „Čas pik“. Šiame straipsnyje „Europos Sąjunga – demokratijos Europoje duobkasys“ rašoma apie dviejų žurnalistų (A. Odaga ir T. M. Tilako) knygą „Briuselio orlaivis – demokratijos Europoje duobkasys“, neseniai pasirodžiusią Europoje. Autoriai svarsto su ES plėtra susijusias problemas ir galimą naujų narių išprovokuotą ES griūtį (Evrosojuz – mogilščik demokratiji v Evrope 2003: 8).

⁶ Bene svarbiausias argumentas – visai nebūtina uždaryti Ignalinos atominę elektrinę. Jų nuomone, tai tik rodo Lietuvos politikų nuolankumą Europos Sąjungos valstybėms narėms.

Argumentai, „už“ ir „prieš“ Lietuvos integraciją į ES, pateikiami spaudoje

Lietuvos spaudoje rusų kalba argumentų už ir prieš narystę yra gana ir įvairių. Dažniausiai nurodomas 1) socialinis narystės aspektas (*bus lengviau ieškotis darbo užsienyje; nemaža dalis lėšų teks užimtumo skatinimui ir nedarbo mažinimui; dabininkai gaus daugiau teisių ir garantijų; žemdirbių Europoje laukia geros perspektyvos; Lietuva bus priversta spręsti skurdo mažinimą; padidės pensijos*); 2) politinis aspektas (*Lietuva lygiomis teisėmis su kitomis valstybėmis galės spręsti svarbias problemas, alternatyva ES – tik Rusija*), 3) istorinis-kultūrinis (*Lietuva siekia Europos jau 1000 metų; mes turime europinį identitetą ir Europos kultūrą; šansas likti europiečiais*), 4) žmogaus teisių ir mažumų teisių gynimo aspektas (*apsaugos Lietuvos ir joje gyvenančių tautų savastį bei kultūrą; ES įrodė, kad ji sugeba įveikti atskirų tautų egoizmą*) bei 5) ekonominis (*buvimas ES paskatins ekonomikos augimą; plėsis smulkus ir vidutinis verslas; pakils pieno supirkimo kainos*).

O kokia yra priešinga argumentacija? Prieš Lietuvos narystę ES pateikiami šie argumentai: 1) politiniai (*antikonstitucinis referendumas; prarasime savo nepriklausomybę; parduosime teisę patys tvarkytis savo šalyje*), 2) ekonominiai (*pinigų mums niekas neduos, nes jie mūsų konkurentai; didelė imigracija; žemės pardavimas užsieniečiams*), 3) socialiniai (*ES fondai – inkubatorius naujiems milijonieriams; iškilis narkomanijos ir homoseksualizmo problema*), 4) istoriniai-kultūriniai (*lygina ES su SSSR; prarasime savo valstybės nepriklausomybę, prarasime savo kultūrinį identitetą, musulmonai atplūs į Lietuvą*).

Išanalizavus argumentus „už“ ir „prieš“ Lietuvos narystę ES ryškėja, jog jie labiausiai susiję su eurointegracinio proceso pasekmėmis, kurios gali turėti tiesioginę įtaką žmogaus kasdieniam gyvenimui. Lietuvos rusams aktualiausi klausimai – Visagino miesto ateitis, susijusi su Ignalinos atominės elektrinės uždarymu ir darbo vietų netekimu, kalbos problema (tiek lietuvių, tiek anglų kalbos mokėjimas, susijęs su naryste ES, ir prasta vidurinio mokslo kokybe rusų mokyklose, sutampa su stereotipiniais daugumos nuogąstavimais – ir „už“, ir „prieš“ argumentai dažniausiai pateikiami atsižvelgiant į socialinės erdvės pokyčius.

Išvados

1. Peržiūrėjus pasirinktus laikraščius rusų kalba matyti, kad dviejuose iš jų – dienraščiuose „Klaipėda“ ir „Respublika“ straipsniai ES ir integracijos į ES tematika yra versti iš analogo lietuvių kalba, o savaitraščiuose „Obzor“ ir „Ekspress nedelia“ straipsniai perspausdinti iš kitų lietuviškų dienraščių, Rusijos laikraščių, taip pat pateikiama informacinių tarnybų (ELTA ir BNS) informacija

jos nekomentuojant. Lietuvos spaudoje taip pat nėra atspindėta rusų gyventojų ar jų bendruomenės nuomonė. Taigi galima sakyti, kad teiginys, jog ši spauda skirta rusams, deklaratyvus, tiesiog ši spauda yra spausdinama rusų kalba. Vadinas, lietuviška spauda rusų kalba nedaro svarbaus ir vienareikšmiško poveikio kaip specifinės nuomonės formuotoja Lietuvos integracijos į ES klausimu.

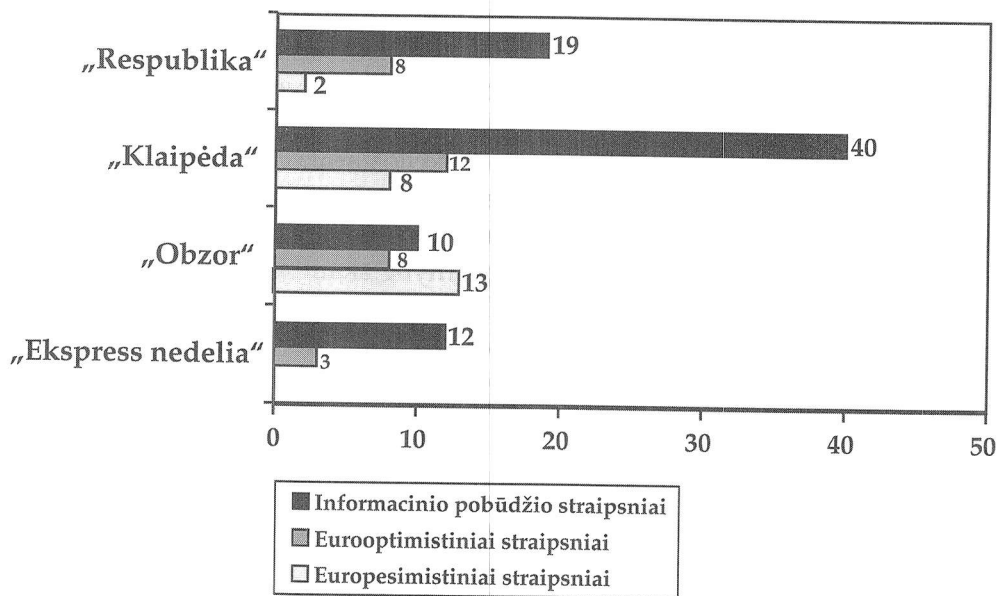
2. „Klaipėdos“ ir „Obzor“ laikraščių redakcijos atliko didžiausių tarpininkių vaidmenį tarp visuomenės ir politinės erdvės bei jos atstovų. Pastangos bendradarbiauti su įvairiomis valstybinėmis institucijomis bandant atsakyti į piliečių pateikiamus klausimus, suteikta galimybė skambinti į redakciją ir pareikšti savo nuomonę, taip pat skirta vieta laikraštyje skaitytojų laiškam, – visa tai būdai, padedantys priartinti politinį diskursą prie piliečio kasdienės veiklos. Kita vertus, tai nedaro tiesioginio poveikio rusų bendruomenei, nes rusakalbėje spaudoje nebandoma vertinti, formuluoti ir tenkinti rusakalbės auditorijos interesus.

3. Lietuvos integracijos į ES procesas Lietuvos rusams asocijuojasi su dviem opiausiais klausimais. Pirmas – tai Visagino miesto ateitis, susijusi su Ignalinos atominės elektrinės uždarymu ir darbo vietų netekimu, ir antra – kalbos problema (tiek lietuvių, tiek anglų kalbos mokėjimas susijęs su naryste Europos Sąjungoje ir prasta vidurinio mokslo kokybe rusų mokyklose). Taigi nuomonė apie politinius integracinius ES procesus rusų bendruomenės savivokoje formuoja ne kasdieniai vieši politiniai debatai, atspindintys žiniasklaidoje, bet kasdieniai socialiniai santykiai, socialinės patirtys gyvenime.

4. Taip pat galima sakyti, kad spaudoje nėra atspindėta svarbesnių arba originalesnių Lietuvos rusų arba jų bendruomenės nuomonių bei specifinio požiūrio į ES arba į patį integracinį procesą. Sunku atsakyti ir į klausimą, kas yra autoritetingi nuomonių formuotojai rusų bendruomenėje Lietuvos integracijos į ES klausimu. Pagrindiniai straipsniai, spausdinami spaudoje rusų kalba, perteikia arba atspindi išsakytą diskusijose, oficialią Lietuvos piliečių nuomonę, paplitusius visuomenėje argumentus „už“ ir „prieš“ Lietuvos narystę ES. Taigi tiriant pasirinktą spaudą matomos tyrinėtojų pastebėtos ir aprašytos tendencijos.

5. Pastebimas rusų, gyvenančių Lietuvoje, apolitiškumas bei pilietinis pasyvumas. Iš peržiūrėtų straipsnių ES tematika pasirinktuose laikraščiuose susidaro išpūdis, jog rusai nebando aktyviau įsitraukti į viešąją integracijos į ES proceso diskursą (nedalyvauja aktyviai referendumo rėmuose vykdomose agitacijose, svarstant su Lietuvos naryste susijusius klausimus, vykdamas įvairias akcijas bei išsakant nuomonę).

Lentelė. Straipsnių ES tematika pobūdis Lietuvos spaudoje rusų kalba (vienetai)

Literatūra

- Balčiūtė Giedrė. 2003. Mogut li litovcy razrušitj ES?, *Klaipėda* 2003 03 12: 3.
- Baranova Liudmila. 2003. Govorite i vaš golos budet uslyšan, *Klaipėda* 2003 03 27: 7.
- Beresnevičius Gintaras. 2002. *Ant laiko ašmenų*. Vilnius: Aidai.
- Beresnevičius Gintaras. 2003. Rusiškai lietuviška, *NK naujienos. Omni Laikas*: <www.omni.lt> [žiūrėta 2003 06 11].
- Bogdanovič Tatjana. 2003a. V Visaginase pojaviljsia Centr kompetencii predprinimateljsstva, *Respublika* 2003 03 06: 16.
- Bogdanovič Tatjana. 2003b. Jest li buduščėje u Visagina, *Respublika* 2003 04 02: 11.
- Evrosojuz – mogilščik demokratiji v Evrope. 2003. *Obzor* 2003 03 28 – 04 03: 8.
- Gyventojų apklausa apie ES. 2003. (*TNS Gallup tyrimo ataskaita*). Vilnius.
- Gložarienė Audronė. 2003a. Družba pomogajet učaščimsia uznatj Evropu, *Klaipėda* 2003 04 05: 6.
- Gložarienė Audronė. 2003b. Klaipėdskija učaščejisia skazali: „Da“, *Klaipėda* 2003 04 30: 2.
- Juškevičius Audrius. 2003. Populiarno o Evropejskom sojuze, *Klaipėda* 2003 03 22: 2.

- Juškevičienė Jolanta. 2003. Dvojurodnaja sestra prezidenta – protiv Evropejskogo sojuza, *Klaipeda* 2003 03 18: 1–4.
- Knežaitė Milda. 2003. Istorik A. Bumblauskas inogda čuvstvujet sebia ne v svojix saniax, *Respublika* 2003 03 13: 16.
- Krupavičius Algis, Šarkutė Ligita. 2004. Žiniasklaida ir politika, Krupavičius A., Lukošaitis A. (sud.). *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*: 143–179. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Lemberg Irina. 2003a. Doroga v nikuda, *Obzor* 2003 03 4–10: 8.
- Lemberg Irina. 2003b. Za čto borolis?, *Obzor* 2003 04 18–24: 1.
- Leončikas Tadas. 2004. Lietuvos etninių grupių nuostatos dėl narystės Europos sąjungoje, *Etniškumo studijos* 2004: 50–59.
- Liandzbergienė Grytė. 2004. Ar egzistuoja rusakalbių žiniasklaida Lietuvoje?, *Žurnalistų žinios*: <www.delfi.lt> [žiūrėta 2004 11 16].
- Listopad Elena. 2003. Brosim jakorj v vodax Evrosojuza, *Klaipeda* 2003 03 08: 3.
- Mackevič Nina. 2002. Rusiška spauda marginalizacijos akivaizdoje, <www.vdu.lt/PMDI/projektas/mackevic.html> [žiūrėta 2003 04 09].
- Makaraitytė Indrė. 2003. Kas tie euroskeptikai (eurorealistai)?, *NK naujienos. Omni laikas*: <www.omni.lt> [žiūrėta 2003 04 09].
- Miliūtė Irma. 2003. Skeptičeskije zametki pered referendumom, *Obzor* 2003 05 9–15: 7.
- Obraščenije Premjer ministra Litovskoj Respubliki k čitateliam ježenedelnika „Obzor“ po povodu referendumo o vstupleniji v ES. 2003. Nedostatočno žytj v Evrope – nužno bytj Evropejcamj, *Obzor* 2003 05 2–8 : 1.
- Ošerov Rosteslav. 2003. Subjektivnyje zametki...o perspektivnom jazykoznaniji, *Respublika* 2003 04 18: 4.
- Pavilionis Rolandas. 2003. Počemu govorim: „Davajte budem Evropejcamj!“, *Respublika* 2003 04 16: 6.
- Pocius Saulius. 2003. Evroskeptiki predskazyvajut proval strany, *Klaipeda* 2003 03 17: 1–3.
- „Sovet nacionalnyx obščin Litvy – za ES“. 2003. *Ekspress nedelia* 2003 03 08: 4.
- Vilpišauskas Ramūnas. 2003. Fondy ES: istočnik obogaščenija, *Obzor* 2003 05 2–8: 17.
- Zvonkuvienė Janina. 2003. V Evropejskij sojuz – po Litovskoj železnoj doroge, *Klaipeda* 2003 03 03: 2.
- Žičkuvienė Adelė. 2003. Pomošč Evrosojuza – ne mana nebesnaja, *Klaipeda* 2003 04 11–18: 1–6.

Dimensions of Ethnicity in Mass Media: Lithuanian Press in the Russian Language on the Membership in the European Union

Monika Frėjutė-Rakauskienė

Summary

The article focuses on discussion of the role of the Lithuanian press in the Russian language for the ethnic minorities. The author presents the reflections on the process of Euro-integration covered by the Lithuanian press in the Russian language before the referendum of the 10–11 May 2003. The article is based on research conducted in December 2003 by the Institute for Social Research in the framework of the project “The perceptions of European Integration by the ethnic dimension” („Etninių mažumų savijauta integruojantis į ES”).

Four main Russian language newspapers were reviewed and the following conclusions were reached:

It became evident that the press, designed specially for Russians, is declarative: the articles are translated from analogs in the Lithuanian language, reprinted from Russian press, and presents information without any comments.

Efforts of the press in mediation between state and citizen were evident, however: the press had low impact on the Euro-integration process in the Russian ethnic community, because it did not try to formulate and respond to specific interests of the Russian audience.

For the Russians, the processes of Lithuanian integration into the EU is associated with two tender questions. The first focuses on the future of Visaginas town, whose mostly – Russian population will be unemployed when the nearby Ignalina nuclear power plant is decommissioned. The second issue deals with the problem of language command (knowledge of both the Lithuanian and the English languages, related to membership in the EU and lower quality of education in Lithuania). The opinion in the Russian community about the Euro-integration process is formed not on reflections of public discussions, including media, but rather in experiences of everyday life.

The Lithuanian press in the Russian language did not reflect prior and original opinions of Lithuanian Russians towards the EU or the processes of integration. It is difficult to answer the following question: who are the authoritative opinion shapers (leaders) in the Russian community on the question of Lithuanian integration to the EU? Leading articles published in the press in Russian language reflect and convey the prevailing opinion of Lithuanian citizens and repeat popular arguments “for” and “against” Lithuanian integration into the EU.